

פסוקים ופסיעות: מסעות במקורות

לומדים יהדות כל היום בכל מקום בעולם
תכנית לימודים 2018

NOV.11.18

www.theglobalday.org

A Project of the Aleph Society

דורות: מסע משפחתי

עליזה ספרלינג עם דני דרשור

הקדמה (10 דקות)

ברוכים הבאים ליום העולמי ללימוד יהדות!

היום נעקוב אחר המסע של שלושת האבות, אברהם, יצחק, ויעקב, שמצויים לאן ללכת, ולאן לא ללכת, במסעותיהם. נעיין באופן שבו נפרדות דרכיהם של אבות ובנים, ובקשר של כל אחד מהם עם ארץ ישראל. מהלך חייהם של אבות האומה והדורות שבהם פעלו השפיעו באופן ניכר על העתיד הקרוב והרחוק; נעמיק ונבחן את המשמעויות העולות מן הסיפור הבין-דורי המרתק הזה.

נחיל עם אברהם אבינו, וההבטחה האלוקית הנוגעת לצאצאיו.

הערה למנחה: אפשר להעיר לפי הצורך שאברהם נקרא בראשיתו אברם.

< הקריאו בקול את מקור 1.

מקור 1: בראשית טו, יב-טז.

וַיְהִי הַשְּׁמַשׁ לְבֹאֹ וַתִּרְדְּמָה נִפְלָה עַל אַבְרָם וְהָנָה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עָלָיו: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי גֵר אֲנִי וְרַעַף בְּאֶרֶץ לֹא לֹהֵם וְעַבְדִּים וְעָנָו אַתֶּם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגְּיוֹ אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בְּנֵי אֶבְרָם לֹא יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתָיִךְ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה: וְדָוָר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שְׁלָם עֹן הָאָמְרִי עַד הֵנָּה:

< שאלו:

1. מה מבשר אלוקים לאברם לגבי צאצאיו? האם הוא מקבל מסר מסוים אודות ילדיו ונכדיו?
2. מדוע לדעתכם אברם מתבשר שהוא עצמו לא יזכה לחוות את אותו העתיד?
3. בקטע מתואר שצאצאיו של אברם יהיו גרים ועבדים בארץ לא להם, אך ישובו בסופו של דבר לארץ כנען. מה ערך המידע לגבי שני שלבים אלה של המסע העתידי של צאצאי אברם?

אנו מכירים את האירועים העתידיים המתוארים בקטע, הלקוח מתוך "ברית בין הבתרים". נבואה זו תתגשם כאשר צאצאי אברם ירדו למצרים וישועבדו שם, ומאוחר יותר, כאשר יצאו ממצרים ויתחילו במסע לארץ אבותיהם, ארץ ישראל.

חלק ראשון: יצחק, גר בארץ מולדתו (15 דקות)

מקור 1 מתאר את צאצאיו של אברהם כגרים "בארץ לא להם". התורה מתארת באופן ארוך ומפורט את מאורעות חייהם של אברהם ויעקב, אבל יצחק לא זוכה לפירוט רב. נראה שחיייו של יצחק היו במידה רבה מאמץ להמשיך בדרכו של אביו אברהם. למעשה, רבים מן האירועים שכן מתוארים בחייו של יצחק נראים כהד לסיפורי אברהם. ואף על פי כן, בשונה מאברהם שעזב את ארץ כנען וירד למצרים בשנות הרעב, הקב"ה מצווה את יצחק לא לעזוב את ארץ כנען.

< בקשו מאחד המשתתפים להקריא בקול את מקור 2:

מקור 2: בראשית כו, א-ו.

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הָרְעֵב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: וַיִּגַּא אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אֵל תַּנְדֵּךְ מִצָּרֶימָה שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי: גֵּוֶר בְּאֶרֶץ הָאֲדָמָה וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאַבְרָכְךָ כִּי לֹךְ וְלָזַרְעֶךָ אֶתְּן אֶת כָּל הָאֲרָצָה הַאֵל וְהַקְּמַתִּי אֶת הַשֶּׁבֶט אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: וְהַרְבִּיתִּי אֶת זְרַעֲךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאֲרָצָה הַאֵל וְהִתְבָּרְכָו בְּזַרְעֲךָ כָּל גֹּיֵי הָאָרֶץ: לָקַב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמַל מִשְׁמַרְתִּי מִצֹּתִי חֲקוֹתִי וְתוֹרָתִי: וַיִּשָּׁב יִצְחָק בְּגָרָר:

< שאלו:

1. מדוע הקב"ה מצווה את יצחק לא לעזוב את ארץ כנען?
2. הקטע מזכיר את הרעב שהיה בימי אברהם, לאור הרעב הנוכחי בזמנו של יצחק. האם ישנם אזכורים אחרים של אברהם בקטע? כיצד האירועים בימי אביו עיצבו את יחסו של יצחק למגורים בארץ ולעזיבתה?

הקב"ה מתגלה ליצחק ואומר לו שלא יעזוב את ארץ כנען, ושהוא עתיד להתברך למרות הרעב. אך לא ברור מדוע כל כך חשוב שיצחק לא יעזוב את גבולות הארץ. נעיין בשני הסברים של פרשנים שונים לעניין זה: הראשון של הספורנו, והשני של המלבי"ם. הספורנו, עובדיה בן יעקב ספורנו האיטלקי (1475-1550 בקירוב) היה רב, פרשן מקרא, פילוסוף ורופא. הוא נודע בזכות השילוב של פרשנות חדשנית ומקורית עם פירושים מסורתיים של קודמיו, תוך נאמנות לטקסט המקורי. המלבי"ם, מאיר לייבוש בן יחיאל מיכל וייזר, היה פרשן מקרא במאה ה-19, ושימש כרב הראשי של העיר בוקרשט.

< המשתתפים ילמדו את מקורות 3-4 בחברותא.

לימוד בחברותא הוא לימוד בזוגות. לימוד טקסט יחד עם אדם נוסף מאפשר שיתוף ברעיונות ותובנות במהלך העיון המשותף.

מקור 3: ספורנו, בראשית כו, ג.

כי לך ולזרעך אתן והקימותי את השבועה. והטעם שאמרתי שתגור בארץ הזאת ובזה איטיב לך הוא כי כבר נשבעתי לאברהם לתת לו ולזרעו את הארץ הזאת ולפיכך בהיותך גר בה תהיה נשיא אלקים בתוכה ותקנה בה חזקה להורישה לזרעך:

מקור 4: מלכים, בראשית כו, ג.

גור בארץ הזאת. הגרות שנתחייבת יהיה בארץ הזאת, כי הגרות יהיה או ע"י טלטול ממקום למקום, או ע"י מה שמחשיב עצמו כגר בארץ אף שיושב במקום אחד קבוע, ותוכל לקיים גרות גם בארץ הזאת.

< עיון בחברותא:

1. לפי הספורנו, כיצד מהווים מגורי יצחק בארץ קיום של ההבטחה האלוקית לאברהם?
2. לפי המלכים, כיצד יכול להיות שיצחק הוא גר בארץ כנען?
3. מהי הגישה של גר שנמצא במסע? כיצד יכול יצחק לאמץ את הגישות הללו בלי לצאת למסע פיסוי?

< קבצו את המשתתפים ובקשו מהם לשתף את הקבוצה בתובנות מהלימוד בחברותא.

חלק שני: יעקב יורד למצרים (15 דקות)

חיייו של יעקב שונים בתכלית מחיי אביו יצחק. בעוד שיצחק מעולם לא עזב את ארץ כנען, יעקב מבלה את מיטב שנותיו מחוץ לארץ אבותיו. כאשר יעקב מגלה שבנו האהוב יוסף עודנו בחיים ומשמש משנה למלך במצרים, הוא חייב להחליט אם להישאר בארץ כנען ולהנהיג את בניו ושבטו, או לרדת למצרים ולראות את בנו האבוד הרחק מארץ מולדתו.

< הקריאו בקול את מקור 5.

מקור 5: בראשית מו, א-ה.

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל-אֲשֶׁר-לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֹׁבַע וַיִּזְבַּח זָבָחַים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק. וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמֵרָאת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הִקְלֵ אֲלֵי אָבִיךָ אֶל-תִּירָא מִדָּה מִצְרַיִמָה כִּי-לִגְוִי גָדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם. אָנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךְ גַּם-עִלָּה וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל-עֵינֶיךָ. וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֹׁבַע וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת-טָפְסָם וְאֶת-נְשֵׂיהֶם בְּעֶגְלוֹת אֲשֶׁר-נָשְׁלַח פְּרָעוֹה לְשִׂאת אֹתוֹ.

< השלימו את הטבלה הבאה ביחד עם קבוצת הלומדים.

יעקב (בראשית מו, א-ה)	יצחק (בראשית כו, א-ו)	אברהם (בראשית טו, יב-טז)	
			האם הקב"ה מצווה עליו להישאר בארץ, או לעזוב אותה?
			מה מבטיח הקב"ה לצאצאיו?
			האם ישנה התייחסות לאבותיו? אם כן, באיזה הקשר?
			אילו היבטים נוספים של המסר האלוקי בולטים בקטע?

< שאלו:

1. מה הייתה ההתלבטות של יעקב לגבי הירידה למצרים? מדוע זו החלטה מורכבת כל כך?
2. כיצד המסר האלוקי ליעקב דומה לזה שניתן לאביו ולסבו?
3. מדוע לדעתכם מדגיש הטקסט שאלוקי יצחק הוא שמצווה את יעקב לרדת למצרים? האם הליכה בדרך אבות משמעותה תמיד לנסות להשיג את המטרות באותה הדרך?

בשונה מאביו יצחק, אותו ציווה הקב"ה להישאר בארץ כנען, יעקב מצטווה לרדת למצרים. הירידה למצרים מסמלת את תחילת השעבוד והסבל המתוארים בברית בין הבתרים (מקור 1). על רקע הנבואה שניתנה לאביו יצחק, יעקב וודאי דאג מההשלכות של היציאה מן הארץ; נוסף על כך, ייתכן שהוא הכיר את תוכן הנבואה שניתנה לאברהם, ושיעקב ידע שירידתו למצרים היא קיום של נבואה קשה זו, ושמעשה זה מביא על זרעו את הפורענות שהובטחה לזרעו של אברהם. בפירוש הבא, מציע המלבי"ם הסבר מדוע נדרש יעקב לרדת למצרים.

מקור 6: מלבי"ם, בראשית מו, ג.

הוא מאמרנו בטעם גלות מצרים כי הוצרכו ישראל לרדת מצרימה אשר היה כור הברזל למען כהתוך כסף בתוך כור יותכו בעיניו הוא ויצרפו ויתלבנו . . . ועל כן הוצרך יהיו שם כי שם תהיה הכנת היותם גוי גדול כמדובר:

ועל . . . למה לא השלים יעקב הגרות בארץ כיצחק ויונח שקט על שמריו ובגולה לא ילך כי אם זרעו אחרי מות אביהם אמר אליו "אנכי ארד עמך כו" לו' אם אינך הולך עם זרעך הלא תאבד תקות גאולת בניך חלילה כי ישקעו בטומאת מצרים ואין מקומם ע"כ צריך שכינה עמהם מחופפת עליהם "כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף" כל תשלוט במ טומאת מצרים.

< שאלו:

1. מדוע יעקב לא יכול לחוות גרות בארץ כנען, כפי שחווה אביו יצחק?
2. מדוע נדרש יעקב לרדת למצרים?
3. באילו אופנים הלך יעקב בדרך אבותיו, ובאילו אופנים סטה ממנה?
4. עיינו שוב במקור 1. כיצד ההבטחה שניתנה שם, בשילוב עם דברי המלבי"ם שקראנו במקור 6, מסייעים בעיצוב הדורות הבאים של העם היהודי?

לכל אחד מן האבות מביטיח הקב"ה זרע רב, "לגוי גדול אשימך", "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים". השכר המובטח לדורות העתידיים של המשפחה הוא להפוך לעם גדול שאבותיו הם אברהם, יצחק ויעקב. כל האבות שומעים בקולו של הקב"ה, בין אם הוא אומר להם להישאר בארץ או לצאת ממנה. בשכר שמיעה זו לדברו של הקב"ה, יעקב הופך ל"ישראל" – אבי העם היהודי, אביהם של בני ישראל.

חלק שלישי: מסע לאורך הדורות (12 דקות)

במקור האחרון שבו נעסוק היום, הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ מציע מבט מעמיק יותר בשלושה דורות של אבות ובנים: אברהם, יצחק ויעקב. הוא מצביע על האופן שבו ההישגים של כל אחד מן האבות מכוונים את בניהם לכיוונים שונים. הרב שטינזלץ מעודד אותנו להביט אל מעבר לאירועים המקומיים ולהתייחס לכל אחת מן הדמויות כאל אב-טיפוס של המשפחה ושל ההיסטוריה היהודית. הרב שטינזלץ הוא אחד ההוגים המובילים של תקופתנו, והוא ידוע בעיקר בזכות פירושו המקיפים לתלמוד ולתנ"ך, ועבודתו בתחום הקבלה.

< הקריאו בקול את מקור 7.

מקור 7: "יצחק – הדור השני", בתוך: דמויות מקראיות, מאת הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ.

יצחק היה פאסיבי; הוא הופעל על ידי אחרים, ללא יכולת אמתית ליזום. פעולותיו היו עמומות ומעורפלות, כאילו הן תגובה בלבד לפעולתם של אחרים. אופיו כולו היה כהד – לא ברור וחד בפני עצמו. הוא הותיר רושם של ישות שאיננה, כמי שנודע רק בתור בנו של אביו, ואביו של בנו.

זו הייתה הבעיה העיקרית של יצחק: למצוא את מקומו בעולם שנשלט על ידי הגאונות של אביו. הוא עשה את הדבר היחיד שנותר לו לעשות: הוא המשיך בדרך.

... לפיכך, אין מייחסים לדור השני את אותן התכונות המרהיבות השובות את הדמיון. תפקידו של הבן לייצב, ולא ליצור. או, כפי שמסופר בסיפור המקראי, עליהם לחפור את הבורות שחפרו אבותיהם לפנייהם, שנשתמו לפני זמנם. האב חופר בארות ויוצר עובדות חדשות בשטח; הזמן, האויבים, וההרגל ממלאים באופן הדרגתי את הבורות בגרופת. תפקידו של הבן לחזור ולחפור מחדש את אותן הבארות, לשחרר את המים החיים ולאפשר להם לזרום בחופשיות.

תפקידו של יצחק, אפילו אם הוא חסר והדר או הרפתקנות וגבורה, הוא תפקיד חשוב ביותר. וההצהרה "אלה תולדות יצחק..." אברהם הוליד את יצחק" מכילה בתוכה המשמעות כה עמוקה עד כי למרות הפער בין עולמם של אברהם ויצחק, ועל אף שאברהם מיתמר על יצחק הן בעשייה והן בחשיבות מעשיו, אף על פי כן אחד הם – יצחק אינו רק מצדיק את מעשיו של אברהם, אלא ממסד אותם לעד. על כן, הישגיו של יצחק הם לא תרומה בלבד; בזכות יצחק, מתקיימים מעשיו של אברהם.

הפאסיביות באה לידי ביטוי בכל הווייתו של יצחק: הוא נשאר תמיד יושב אוהלים... אפילו כאשר הוא מתפלל עבור עתיד בניו, אשתו רבקה היא הפועלת.

בהזדמנות זו שבה הוא מברך את בנו [יעקב], נראה שלבו של יצחק מעדיף את עשו, הבן שהפוך לו במהותו... העדפה זו של האב האוהב מצביעה על סתירות מסוימות ביצחק – או לפחות קונפליקטים פנימיים שעשויים להשלים אלו את אלו. סיפור הברכות מבלטי העדפה זו: האישי הפאסיבי והשמרני במהותו מגלה אהבה עמוקה כלפי הבן שהוא כל אשר הוא, כלומר אביו, אינו, ומעולם לא היה.

נראה אם כן כי לסיכום מעשה הברכות משמעות ברורה. היה זה יעקב שבהכרח יירש את יצחק... יצחק לא יכול לראות את הפוטנציאל בבנו יעקב, יושב האוהלים, שהוא רק העתק שלו עצמו.

כמובן, המסקנה של יצחק הייתה מוטעית. הוא פשוט לא היה מסוגל לראות מעבר למציאות הגלויה לעין. היוזמה של יעקב שניסה לקחת את הברכות בכוח היא הוכחה שהוא אינו העתק בלבד של אביו הנרפה. זהו רמז למהותו של יעקב: הוא ייאבק בעזות עבור המטרות שאותן הוא מחשיב.

על כן, יעקב הוא זה שמאפשר את החידוש שבמצב. הוא היה זה ששימר את מסורת היוזמה והחדשנות.

< שאלו:

1. הרב שטינזלץ מעיר שיש להתייחס את הדמויות של האבות כאל אב-טיפוס, בעוד שיצחק הוא "דור שני". האם אתם מזהים אב-טיפוס כזה מהחוויה האישית שלכם? באילו אופנים הם דומים לכם? באילו אופנים הם שונים מכם?
2. מה לדעתכם היחס בין האופי של הדור הראשון, השני, והשלישי של אבות טיפוס אלה? הרב שטינזלץ מציין שיש תכונות שעשויות להופיע רק בדור הבא, בעוד שתכונות אחרות עוברות בתורשה תמיד. האם אתם מסכימים או חולקים על עמדה זו? מדוע?
3. הרב שטינזלץ כותב, "האב חופר בארות..." תפקידו של הבן לחזור ולחפור מחדש את אותן הבארות". כיצד ההתנהגות של הדור הראשון משפיעה על הדור השני והשלישי?

סיכום (8 דקות)

אבות האומה משמשים מודל לדינמיקה משפחתית מסוגים שונים. במקור הבא נברר אילו דרכים שבהן הלכו אבותינו שימשו גם את בניהם ואת צאצאיהם לאורך ההיסטוריה היהודית.

< בקשו מאחד המשתתפים להקריא בקול את מקור 8.

מקור 8: "למה ללמוד על דמויות מקראיות?", שיעור וידאו, הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ.

אברהם הוא אב-טיפוס, וכך גם בנו ובן-בנו אחריו. יש מי שחושב שהם דמויות בסיפור בלבד; אחרים עשויים לראות בהם אבות טיפוס בלבד, ולא לחשוב עליהם כעל אנשים פרטיים. הביטוי "מעשה אבות סימן לבנים" (רמב"ן בפירושו לבראשית יב, ו) משמעותו: מעשי האבות הם סימני דרך לבניהם. הקודמים – בכל יוזמה – מתקדמים ופועלים, ואנו הולכים אחריהם, בין אם נרצה ובין אם לאו. הם פורצים את הדרך. הדבר נכון בכל תחום – מדע, לדוגמה, או התנהגות. לעיתים ההתנהגות מסוימת עוברת בירושה עשרה דורות ויותר. הדברים חוזרים על עצמם – לטוב או לרע. פורצי הדרך בכל תחום – וכן בעלי השפעה בכל תחום – יוצרים דרך מסוימת. ברגע שיש דרך, אנשים עתידים ללכת בה, אפילו בלי לשים לב. מעשיהם של אברהם וצאצאיו הופכים לסימן, ואם לא לסימן, לכורח המציאות, ואנשים הולכים בעקבותיהם.

< שאלו:

1. חזרו וקראו את מקור 1 (ברית בין הבתרים). כיצד הברית נמשכת לאורך ההיסטוריה היהודית?
2. הרב שטינזלץ כותב כי "הדברים חוזרים על עצמם – לטוב או לרע". מה נוכל ללמוד על ההתנהגות שלנו ועל העתיד בכך שנלמד על אותם אבות טיפוס?

דורות: מסע משפחתי

דף מקורות

הקדמה

מקור 1: בראשית טו, יב-טז

וְהָיָה הַשְּׂמֶשׁ לְבֹאֹת וַתִּרְדְּמָה נֶפֶלָה עַל אֲבָרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלְתָה עֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יַעֲקֹב תִּדְעֵ כִּי גֵר אֲנִי וְהָיָה זֶרְעִי בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֹּן יֵצְאוּ בְּרַכְּשׁ גָּדוֹל: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבְּרָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה: וְדָוָר רְבִיעִי יֵשׁוּבוּ הִנֵּה כִּי לֹא שָׁלַם עֹנֵן הָאָמָרִי עַד הִנֵּה:

חלק ראשון: יצחק, גר בארץ מולדתו

מקור 2: בראשית כו, א-ו.

וְהָיָה רֵעֵב בְּאֶרֶץ מִלְבָּד הִרְעֵב הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אֲבָרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גֵּרָרָה: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אֵל תִּרְדָּ מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיךְ: גֹּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲרִיָּה עִמָּךְ וְאַבְרָכָךָ כִּי לֹךְ וְלִזְרַעְךָ אֶתְנֶן אֶת כָּל הָאֶרֶץ הַזֹּאת וְהִקְמַתִּי אֶת הַשִּׁבְעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: וְהָרְבִיתִי אֶת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת כָּל הָאֶרֶץ הַקֵּל וְהִתְבָּרְכּוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ: וְעָקַב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבָרָהָם בְּקִלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֹתַי מִצּוֹתַי חֲקוֹתַי וְתוֹרֹתַי: וַיָּשָׁב יִצְחָק בְּגֵרָר:

מקור 3: ספורנו, בראשית כו, ג.

כי לך ולזרעך אתן והקימותי את השבועה. והטעם שאמרתי שתגור בארץ הזאת ובזה איטיב לך הוא כי כבר נשבעתי לאברהם לתת לו ולזרעו את הארץ הזאת ולפיכך בהיותך גר בה תהיה נשיא אלקים בתוכה ותקנה בה חזקה להורישה לזרעך:

מקור 4: מלבים, בראשית כו, ג.

גור בארץ הזאת. הגרות שנתחייבת יהיה בארץ הזאת, כי הגרות יהיה או ע"י טלטול ממקום למקום, או ע"י מה שמחשיב עצמו כגר בארץ אף שיושב במקום אחד קבוע, ותוכל לקיים גרות גם בארץ הזאת.

חלק שני: יעקב יורד למצרים

מקור 5: בראשית לו, א-ה.

וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל-אֶשְׁרֵי-לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק. וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי. וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הִקְלָ אֱלֹקֵי אָבִיךָ אֶל-תִּירָא מִרְדָּה מִצְרָיִמָה כִּי-לֹגִי גְדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם. אָנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאָנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַם-עִלְיָה וַיֹּסֶף יִשְׂרָאֵל יְדוֹעַל-עֵינָיִךְ. וַיִּקָּם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשְׂאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת-טַפָּם וְאֶת-נְשֵׂיהֶם בְּעֶגְלוֹת אֲשֶׁר-שָׁלַח פְּרָעָה לְשֵׂאת אֹתוֹ.

מקור 6: מלבים, בראשית לו, ג.

והוא מאמרנו בטעם גלות מצרים כי הוצרכו ישראל לרדת מצרימה אשר היה כור הברזל למען כהתוך כסף בתוך כור יותכו בעיניו ההוא ויצרפו ויתלבנו . . . ועל כן הוצרך יהיו שם כי שם תהיה הכנת היותם גוי גדול כמדובר:

ועל . . . למה לא השלים יעקב הגרות בארץ כיצחק ויונח שקט על שמריו ובגולה לא ילך כי אם זרעו אחרי מות אביהם אמר אליו אנכי ארד עמך כו' לו' אם אינך הולך עם זרעך הלא תאבד תקות גאולת בניך חלילה כי ישקעו בטומאת מצרים ואין מקומם ע"כ צריך שכינה עמהם מחופפת עליהם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף בל תשלוט במ טומאת מצרים.

מקור 7: "יצחק – הדור השני", בתוך: דמויות מקראיות, מאת הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ.

יצחק היה פאסיבי; הוא הופעל על ידי אחרים, ללא יכולת אמיתית ליזום. פעולותיו היו עמומות ומעורפלות, כאילו הן תגובה בלבד לפעולתם של אחרים. אופיו כולו היה כהד – לא ברור וחד בפני עצמו. הוא הותיר רושם של ישות שאיננה, כמי שנודע רק בתור בנו של אביו, ואביו של בנו.

זו הייתה הבעיה העיקרית של יצחק: למצוא את מקומו בעולם שנשלט על ידי הגאונות של אביו. הוא עשה את הדבר היחיד שנותר לו לעשות: הוא המשיך בדרך.

... לפיכך, אין מייחסים לדור השני את אותן התכונות המרהיבות השובות את הדמיון. תפקידו של הבן לייצב, ולא ליצור. או, כפי שמסופר בסיפור המקראי, עליהם לחפור את הבורות שחפרו אבותיהם לפנייהם, שנסתמו לפני זמנם. האב חופר בארות ויוצר עובדות חדשות בשטח; הזמן, האויבים, וההרגל ממלאים באופן הדרגתי את הבורות בגרופת. תפקידו של הבן לחזור ולחפור מחדש את אותן הבארות, לשחרר את המים החיים ולאפשר להם לזרום בחופשיות.

תפקידו של יצחק, אפילו אם הוא חסר פאר והדר או הרפתקנות וגבורה, הוא תפקיד חשוב ביותר. וההצהרה "אלה תולדות יצחק..." אברהם הוליד את יצחק" מכילה בתוכה המשמעות כה עמוקה עד כי למרות הפער בין עולמם של אברהם ויצחק, ועל אף שאברהם מיתמר על יצחק הן בעשייה והן בחשיבות מעשיו, אף על פי כן אחד הם – יצחק אינו רק מצדיק את מעשיו של אברהם, אלא ממסד אותם לעד. על כן, הישגיו של יצחק הם לא תרומה בלבד; בזכות יצחק, מתקיימים מעשיו של אברהם.

הפאסיביות באה לידי ביטוי בכל הווייתו של יצחק: הוא נשאר תמיד יושב אוהלים... אפילו כאשר הוא מתפלל עבור עתיד בניו, אשתו רבקה היא הפועלת.

בהזדמנות זו שבה הוא מברך את בנו [יעקב], נראה שלבו של יצחק מעדיף את עשו, הבן שהפוך לו במהותו... העדפה זו של האב האוהב מצביעה על סתירות מסוימות ביצחק – או לפחות קונפליקטים פנימיים שעשויים להשלים אלו את אלו. סיפור הברכות מבליט העדפה זו: האיש הפאסיבי והשמרני במהותו מגלה אהבה עמוקה כלפי הבן שהוא כל אשר הוא, כלומר אביו, אינו, ומעולם לא היה.

נראה אם כן כי לסיכום מעשה הברכות משמעות ברורה. היה זה יעקב שבהכרח יירש את יצחק... יצחק לא יכול לראות את הפוטנציאל בבנו יעקב, יושב האוהלים, שהוא רק העתק שלו עצמו.

כמובן, המסקנה של יצחק הייתה מוטעית. הוא פשוט לא היה מסוגל לראות מעבר למציאות הגלויה לעין. היוזמה של יעקב שניסה לקחת את הברכות בכוח היא הוכחה שהוא אינו העתק בלבד של אביו הנרפה. זהו רמז למהותו של יעקב: הוא ייאבק בעזות עבור המטרות שאותן הוא מחשיב.

על כן, יעקב הוא זה שאפשר את החידוש שבמצב. הוא היה זה ששימר את מסורת היוזמה והחדשנות.

סיכום

מקור 8: "למה ללמוד על דמויות מקראיות?", שיעור וידאו, הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ.

אברהם הוא אב-טיפוס, וכך גם בנו ובן-בנו אחריו. יש מי שחושב שהם דמויות בסיפור בלבד; אחרים עשויים לראות בהם אבות טיפוס בלבד, ולא לחשוב עליהם כעל אנשים פרטיים. הביטוי "מעשה אבות סימן לבנים" (רמב"ן בפירושו לבראשית יב, ו) משמעותו: מעשי האבות הם סימני דרך לבניהם. הקודמים – בכל יוזמה – מתקדמים ופועלים, ואנו הולכים אחריהם, בין אם נרצה ובין אם לאו. הם פורצים את הדרך. הדבר נכון בכל תחום – מדע, לדוגמא, או התנהגות. לעיתים ההתנהגות מסוימת עוברת בירושה עשרה דורות ויותר. הדברים חוזרים על עצמם – לטוב או לרע. פורצי הדרך בכל תחום – וכן בעלי השפעה בכל תחום – יוצרים דרך מסוימת. ברגע שיש דרך, אנשים עתידיים ללכת בה, אפילו בלי לשים לב. מעשיהם של אברהם וצאצאיו הופכים לסימן, ואם לא לסימן, לכורח המציאות, ואנשים הולכים בעקבותיהם.